

Boekzaal der geleerde wereld

Norbert van den Berg en Steven Wachlin, *Het album voor Mientje. Een fotoalbum uit 1862 in Nederlandsch-Indië*, Bussum: Thoth 2005. 248 p. ISBN 90-6868-385-3. Prijs: €34,90.

Een boek dat de aanleiding vormde voor een boek: dat is het fotoalbum dat Wilhelmina ('Mientje') van der Hucht (1841-1903) kreeg bij haar huwelijk in 1862. De foto's, gemaakt door twee mannelijke familieleden, tonen verwanten, huizen, landerijen, personeel en enige bekenden uit de omgeving van het bruidspaar. Dit album bracht de samenstellers van het boek ertoe om de familie van de bruid in kaart te brengen.

Het resultaat is de kroniek van een negentiende-eeuwse koloniale 'grootfamilie'. 'Mientje' zelf komt nauwelijks in het vizier, maar des te meer haar vader Guillaume ('Willem') Louis Jacques van der Hucht (1812-1874), die als *pater familias* fungeerde voor de talrijke nazaten van zijn zeven broers en zusters. In 1843 en '45 vond er een ware familie-uittocht plaats: 33 familieleden vertrokken in twee groepen naar Java. Behoudens veel vroegtijdige sterfgevallen ging het ze goed in de koloniën: ze beheerden theeplantages en kregen veel kinderen, van wie het vrouwelijk deel aan een goede partij werd gekoppeld en het mannelijke – vaak door toedoen van Willem van der Hucht – goede betrekkingen kreeg. De welstand van de familie nam allengs toe, vooral toen Willem van der Hucht betrokken raakte bij de exploitatie van de tinmijnen op Billiton. Er was eigenlijk maar één zwart schaap in de familie, een zoon die niet wou deugen, of eigenlijk nog een: het mee-geëmigreerde nichtje Everdine van Wijnbergen huwde in 1846 met Eduard Douwes Dekker, die al snel binnen de familie als fantast en oplichter te boek kwam te staan. Op den duur raakt de lezer het spoor bijster tussen alle opsommingen van huwelijken, functies, zakenrelaties, verhuizingen en reizen naar Nederland en weer terug naar Indië van al die Van der Huchten, Hollen, Kerkhovens, Pens en Van den Bergen. Leven krijgt het verhaal pas in de ooggetuigenverslagen van de theeplantage *Parakan Salak* door planter Adriaan Holle, en van de barre omstandigheden van Chinese werknemers op Billiton door Eduard Kerkhoven. Voor het overige komt men weinig te weten over de betrekkingen van de familie met de inheemse bevolking, ondanks de foto's van diverse inlanders, zowel regenten als huispersoneel, in het album van Mientje. Wel probeert Willem van der Hucht in 1859 tevergeefs Douwes Dekker van de publicatie van de *Max Havelaar* af te doen zien.

De – al dan niet negatieve – band van het familieverhaal met de literatuur geeft er kleur aan. De Kerkhoven-tak van de familie staat centraal in *Heren van de Thee* van Hella Haasse. Verder duiden nog op ingenieur Cornelius de Groot, die een kwade rol speelt in *De zwarte met het witte hart* van Arthur Japin, en Jacob van der Schalk, die er later niet goed afkomt in de beschrijving door zijn nicht Henriëtte Roland Holst-van der Schalk. Het meest sprekend zijn de foto's zelf, toegelicht met een deskundige beschrijving van het fotografisch bedrijf in negentiende-eeuws Nederlands-Indië.

Lieske Tibbe

- Peter Rietbergen en Tom Verschaffel, *Broedertwist: België en Nederland en de erfenis van 1830*. Zwolle: Waanders, 2005. 112 p., ill.; ISBN 90-400-9113-7. Prijs: €22,95.
- Jeroen Janssens, *De helden van 1830: Alle feiten en mythes*. Amsterdam: Meulenhoff, cop. 2005. 205 p.; ill.; ISBN 90-854201-7-2. Prijs: €18,95.
- Rolf Falter, *1830: De scheiding van Nederland, België en Luxemburg*. Tiel: Lannoo, 2005. 205 p., ill.; ISBN 90-209-5836-4. Prijs: €19,95.

Het valt op hoeveel meer aandacht er is geschonken aan de 175e, dan aan de 150e verjaardag van de Belgische Opstand. Publicaties, congressen en een tentoonstelling markeerden het jaar 2005, terwijl het anderhalfste eeuwfeest, in 1980, daar min of meer van gespeend was gebleven. Naar de

oorzaken moet men gissen, maar stellig is de toegenomen belangstelling voor de negentiende eeuw één van de factoren. '1830' is een kleurrijk jaar in ons verleden, en vormt een mooie illustratie van het (veld winnende) inzicht dat de negentiende eeuw uit heel wat méér bestond dan theevisites en trekschuiten. Ja, er was passie, pathos en kruitdamp in de Lage Landen, net als elders in Europa!

Een andere factor ligt misschien in het feit dat men in de afgelopen vijftienvijf jaar gevoeliger is geworden voor de wankelheid van de nationale identiteit. Terwijl voordien het Nederlandse vaderland als een vanzelfsprekend, tijdloos gegeven gold, waarin de period van 1795 tot 1830 een rare, a-typisch turbulentie vormde, beseft men thans dat het huidige Nederland, net zoals België misschien, meer in de negentiende dan in de zeventiende eeuw is gevormd. De regeringsperiode van Willem I is, met al z'n commoties, de tijd waarin de basis voor de huidige staat is gelegd.

Ten derde vormt '1830' een onderwerp waarin cultuur- en staatkundige geschiedenis op dankbare wijze kunnen samengaan. De gebeurtenissen van 1830-1831 waren niet meer en niet minder dan de politieke repercussie van de Romantiek, zoals die zich eerst rondom de Griekse Opstand had geëngageerd. De gebeurtenissen worden geïnspireerd, waargenomen en herdacht in een walm van idealisme, hoogdravendheid en pathos, en zingen rond door de cultuur in tal van media: poëzie, schilderkunst, architectuur, de inrichting van de publieke ruimte met monumenten en zorgvuldig geësceneerde rituelen. In een tijd waarin de communicatie van historische kennis meer en meer op visuele en multimediale middelen stoelt (tentoonstellingen, televisieprogramma's, videoprogramma's binnen tentoonstellingen, tentoonstellingen als onderwerp van televisieprogramma's) kan het *Gesamtkunstwerk* van de romantische politiek aantrekkelijk worden gepresenteerd. Zo ook in de dubbeltentoonstelling *Broedertwist*, met een catalogus verzorgd door het Vlaams-Nederlandse duo Rietbergen en Verschaffel. De tentoonstelling gaf een fraai panorama van de grote culturele bandbreedte waarbinnen '1830' zijn betekenis kreeg: van daadwerkelijke krijgshandelingen tot historieschilderkunst, van officiële gedenktekens tot schoolplaten en snuisterijen. De begeleidende tekst van de beide auteurs is bevattelijk geschreven maar verlaagt zich nooit tot 'plaatjes kijken', en voegt een goed analytisch niveau toe aan het gepresenteerde materiaal. Het boek zal trouwens binnenkort een wetenschappelijk pendant krijgen in de acta van een Vlaams-Nederlands-Luxemburgs congres dat in januari 2005 in Brussel was gehouden.

Naast de vooral visuele presentatie van *Broedertwist* plaatst Jeroen Janssens' *De helden van 1830: Feiten & mythes* een meer vertogend overzicht. De nevenschikking van "feiten en mythes" in de titel is opmerkelijk. Deels staat Janssens in de traditie van Anne Morelli, wier bundel *Les grandes mythes de l'histoire de Belgique, de Flandre et de Wallonie* (1995) zo nadrukkelijk de Belgische geschiedenis als een traditie van zelfbeelden en beeldvorming had gepresenteerd. Maar waar Morelli nog wilde 'debunkten', en de beeld- en mythevorming presenteerde om de vermeende feitelijkheden van de geschiedenis onderuit te halen, is Janssens een stap verder gegaan: hij laat zien dat de feiten en de mythes onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De historische *beleving* van de geschiedenis, door de betrokkenen zelf, droeg reeds een mythisch karakter. Mythevorming hoort bij de feiten, vormt er een natuurlijke uitgroei van, zoals de vacht bij een poedel.

Dat blijkt ook uit een van de topstukken van de 1830-tentoonstelling (helaas niet weergegeven in de catalogus van Rietbergen en Verschaffel): een fraai versierd pronkstukje met daarin enkele botsplinters van Willem II, daterend van de verwonding die deze romantisch-heldhaftige Oranjetelg had opgelopen bij Quatre-Bras. Een treffender uiting van de stelling dat nationalisme een gesecculariseerde vorm van religie is, kan men zich niet voorstellen. Dat het protestants-dynastieke Nederland volop daaraan meedeed, wordt door dit orangistisch reliëfschrijntje goed geïllustreerd.

Dat wekt ook het vermoeden dat ons interesse voor dit soort cultuurproducten iets van *camp* heeft; een soort gesecculariseerde reli-kitsch. De cultus rondom Van Speijk (zowel door Janssens als door Rietbergen en Verschaffel beschreven en geïllustreerd) is daarvan een klassiek voorbeeld. Het is lastig om de ontplofte held, en de explosies van heldenverering die daarop om zich

heen grepen, met droge ogen te beschrijven. Maar is dat (zo moet ik althans de hand in eigen boezem steken) wel eerlijk? Als we lezen van andere heldhaftig-romantische gesneuvelden, in de Griekse, Poolse of Hongaarse opstanden, dan blijft de gniffel-reflex achterwege. De les die we nog te leren hebben is misschien dat we moeten afleren om de Nederlandse en Vlaamse historisch-schilderkunst en aanverwante cultuuruitingen te bekijken vanuit de reserve dat het eigenlijk allemaal wansmaak en malligheid is. Natuurlijk is het dat. Maar dat is een Europees gegeven, en vormt bovendien een anekdotische, geen historische blik op het verleden.

Dat geeft ook enigszins het gevaar van tentoonstellingen aan. De nadruk op de visuele presentatie bergt misschien het lichte risico van anekdotiek in zich. Nu kán geschiedschrijving niet zonder anekdote; maar het omgekeerde geldt evenzeer. Geschiedbeoefening is meer dan plaatjes kijken; en wie een tentoonstelling inricht, weet dat de catalogus (helaas) vooral voor de plaatjes wordt gekocht.

We leven in iets dat wel een “visueel paradigma” wordt genoemd. Dat is een nodige en wenselijke correctie op de gortdroge tekstualiteit van de ouderwetse geschiedschrijving, temeer daar het ons toestaat om de niet-verbale cultuurproducten uit het verleden naar behoren te verdisconteren. Maar waar blijft de tekst? Waar blijft, bijvoorbeeld, de *letterkundige* beleving van 1830? De citadelpoëzie, maar ook de romans, de brieven en memoires, de journalistiek? Dat soort bronnen wordt wel genoemd, maar zelden gepresenteerd (tenzij via illustraties of geluidsfragmenten...) of diepgaand geanalyseerd. En net zoals de *beelden* soms hun oude tenachterstelling bij de tekst lijken te overcompenseren, zo beginnen ook de mythen de feiten te overschaduwden. In Janssens' boek neemt de beschrijving van de gebeurtenissen van 1830-1831 een vijftigtal bladzijden in beslag; de overige hondervijftig gaan over het *Nachleben*, de repercussies, de herdenkingen.

Ik krijg, moet ik toegeven, soms heimwee naar de feiten en de evenementiële beschrijving. Om die reden sprak het boek van Rolf Falter me erg aan: een vlotte beschrijvende synthese van de ontwikkelingen die plaatsgrepen en die de loop van de geschiedenis bepaalden. Het opmerkelijkst van het jaar 2005 vond ik dat Falter's boek kennelijk in een lacune kan voorzien: tussen de uiterst specialistische analyses van deelaspecten van de sociaal- en politiek-historici enerzijds, en de op culturele ervaring gerichte presentatie van de cultuurhistorici anderzijds, bestond die lacune blijkbaar nog. Dat geeft toch wel te denken.

Een desideratum tot slot. Een laatste effect van de 1830-herdenking is dat hopelijk aan de hollandocentrische beperktheid van ons autarkische geschiedbeeld een slag is toegebracht. De Vlaams-Nederlands samenwerking van Rietbergen en Verschaffel is in dit opzicht voorbeeldig te noemen. Deze Afscheiding heeft net als een echtscheiding twee, ja zelfs drie partijen. Te lang hebben Nederlandse historici, met inbegrip van de literatuurhistorici, alleen de noordelijke kant van de zaak bekeken. De Belgische Afscheiding was allerm minst het weglopen van een hinderlijke commensaal; het was een breuk, en wat in de historische analyse centraal moet staan is dan ook: de breuklijn. De staten die de huidige Benelux uitmaken, en die tot 1830 één land vormden, hebben hun definitieve afbakening gekregen door een betwist en omstreden proces van grenstrekking. Die grens, en niet alleen de Haagse of Amsterdamse polderbeleving daarop, moet centraal staan. Dat het Gentse of Brusselse of Luikse perspectief nu ferm bij de analyse betrokken is, valt toe te juichen. Ik wens alledrie de besproken boeken dan ook een brede verspreiding, uitgerend in Nederland, toe. Daarenboven verdient in de toekomst ook het perspectief en de historische ervaring van de betwiste en verdeelde grensgebieden zelf (in eerste instantie Luxemburg en Limburg) meer aandacht; en vooral ook de beleving vanuit de aanpalende grote landen, Frankrijk en Duitsland, wier wankel post-Napoleontisch evenwicht zo geschokt werd door de gebeurtenissen van 1830. Wie nationale geschiedenis bedrijft, mag de regionale en Europese dimensie niet uit het oog verliezen; zeker niet voor de negentiende eeuw.

Joep Leerssen